

ЗІНАІДА ТАРАН
(Полтава)

ТВОРЧІСТЬ ХРИСТИЯНА АНДЕРСЕНА У ЗАРУБІЖНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Ключові слова: твори, казки, християнські мотиви, данська література, літературознавство, головні герої, редаговані переклади, автор.

Ганс Християн Андерсен – видатний данський романіст, поет, драматург, світове визнання якому принесли його неповторні казки. Завдяки казковій літературі, у якій художник демонструє свій авторський погляд на реальність і висловлює своє ставлення до неї, йому було присвоєно титул «короля казки». Сам же автор писав у своїх спогадах: «Я заплатив за свої казки велику, непомірну ціну. Відмовився заради них від особистого щастя і пропустив той час, коли уява повинна була поступитися місцем дійсності» [3]. Андерсен, як і більшість Данців, був віруючою людиною, але його віра не відповідала традиційному для Данії лютеранству. Казкар мав власну думку про гріх, гнів і милість Божу, про дію молитви на душу людини і навіть про утворення всесвіту. Усе життя письменника було сповнене палкою і неосяжної любові до Творця, яку він отримав від своїх батьків, і яка згодом вилилася в його прозових та віршованих творах.

Народився Андерсен у місті Оденсе на острові Фюн (Данія). Його мати Ганна Марі Андерсдаттер працювала пралею. Вона була з бідної родини, мала надзвичайно добре серце. Батька знали як шевця, але і грамотну людину. Саме він привчив малого сина до читання, посіяв у його душі міцну віру. Андерсен згадував: «Батько читав нам уголос не лише комедії та оповідання, але й історичні книги та Біблію. Він постійно задумувався над тим, що прочитав, але коли говорив про це з матусею, здавалося, вона не розуміла його; тому він усамітнівся. Якось батько відкрив Біблію і сказав: «Так, Ісус Христос був теж людиною, як і ми, але людиною надзвичайною!». Мати злякалася його слів і залилася слізьми. Мені теж стало страшно і я почав просити Бога прощення моєму батькові за таке

богохульство...» [3]. Релігійне виховання у сім'ї мало вплив і на творчість письменника, адже все його літературне надбання – це відображення душевних хвилювань віруючої людини, боротьби добра і зла, холоду і тепла, світла і тьми, життя і смерті.

Спроби висвітлення творчої діяльності Г. Х. Андерсена відобразилися у працях та перекладах багатьох науковців, серед яких слід назвати: Л. Брауде, М. Тубникову, Н. Стасова, Р.К. Грота, Т. Габбе, М. Вовчок, А. Любарську, Ю. Яхніну, І. Разумовську, Ю. Щербачева, К. Телятникову, Б.Прозоровську та інших. К. Паустовський та Н. Малевич створили літературний портрет Андерсена у вступній частині до книги Ганса Християна Андерсена «Казки та історії», але християнська спрямованість творчості Андерсена майже не досліджувалась, за винятком подружжя П.Ганзен та А. Ганзен та нашої сучасниці Олени Попкової.

Андерсен був дуже обдарованою й незвичайною дитиною. Тихий, сором'язливий, він не грався, як інші хлопчики в рухливі ігри, а багато читав, мріяв, захоплювався театром, писав п'єси і ставив їх у своєму ляльковому театрі, майстрував ляльки та шив для них фантастичні костюми. Гарно співав, декламував, і тому його часто запрошували до себе заможні жителі Оденсе. Ганс відвідував школу «для бідних», де діти вчилися лише трохи читати, писати і рахувати. З дитячих літ він дуже любив розповідати іншим хлопчикам цікаві історії, у яких основною дійовою особою був він сам. Коли Ганс повертався зі школи, услін бігли діти і, дражнячи його, кричали: «Он біжить автор комедій!». Дібравшись додому, малий Андерсен сідав у кутку, годинами плакав та молився Богові... Після від'їзду до Копенгагена перші три роки Андерсен присвячує своє життя театрові, виконуючи непомітні ролі та починає писати трагедії і драми. Так, у 1822 році виходить його перша п'єса «Сонце ельфів», написана за давньоскандинавським сюжетом. Нажаль, вона не мала великого успіху. Андерсен тоді багато читав, вивчав латинську мову, та все ж йому бракувало систематичної освіти. Залишивши рідних, він почував себе самотнім і безпомічним: «У мене не було нікого, на кого б я міг

покласти, нікого, крім Господа Бога....» [8]. За його палкі молитви й чисте серце Господь посилав йому допомогу. Директор столичного театру Й. Коллін посприяв майбутньому казкареві у вступі до гімназії в місті Слягельзе і виклопотав для нього стипендію. Так шістнадцятирічний юнак став учнем другого класу. У 1828 році Андерсен успішно склав іспити і був зарахований студентом Копенгагенського університету, де із захопленням студіював літературу, поезію та різні науки [5]. Християнська направленість творчості Андерсена була помітна ще в студентські роки, коли він виступив у данській літературі як поет, драматург, автор нарисів. Перша збірка його поезії стала гімном життя і смерті, віри, надії і любові до Бога. Багато чудових віршів казкаря, згодом покладених на музику, були переспівами псалмів і біблійних сюжетів.

В Данській Королівській бібліотеці зберігається збірник усіх праць знаменитого казкаря та переклади його текстів. Перелік творів (83 джерела) і переклади різними мовами (350 джерел) було укладено бібліотекарем Данської королівської бібліотеки І. Клаусеном. У 1894 році П. Ганзен видав збірку перекладів казок 22 мовами. У 1895 році він разом з дружиною Ганною Ганзен підготували до друку п'ятитомник власних перекладів творів Андерсена. Сьогодні твори Андерсена перекладені майже всіма мовами світу: ісландською, шведською, німецькою, голландською, англійською, французькою, італійською, іспанською, російською, українською, польською, фінською, сербською, словацькою та ін. Англійською мовою твори Андерсена були перекладені данським актором Джіном Хершолтом, який емігрував до Америки. Ці переклади високо цінуються літературною критикою та вважаються найкращими. 1924 році Лю Баньнуом та Сунь Юйсю переклали китайською мовою казки Андерсена «Нове вбрання короля», «Русалонька», «Непохитний олов'яний солдатик» та збірник його творів «Дивовижні розповіді». У багатьох країнах світу казки Андерсена «Гидке каченя», «Принцеса на горошині» стали настільки популярними, що їх вважали народними. Українською мовою твори Андерсена перекладали М.

Грінченко, М. Загірня, М. Старицький, О. Іваненко, В. Грінчак, Г. Кирпа, А. Слинко та інші. Перша перекладена українською мовою книга М. Стариченком книга з'явилася в Києві з назвою «Казки Андерсена». Згодом побачили світ казки Андерсена в перекладі Марії Загірної (дружини Б. Грінченка): «Мати», «Соловейко», «Русалка», «Ялинка», «Циганська голка», «Нове вбрання короля», «Дівчинка із сірниками» та ін. Значна частина його творів адресована не стільки дітям, стільки дорослим. Тим, які ще не позбулися уяви та не розучилися відчувати несправедливість. Окремі його казки, справді, важкі для дитячого сприйняття. Дослідники підраховали, що в 56-ти зі 156-ти написаних ним казок головний герой чи героїня помирають, адже до смерті Андерсен ставився дуже серйозно, оскільки був щирим вірянином [7, с.11].

Усі видані в Україні збірки творів Андерсена були редаговані радянською цензурою, адже заборонялася будь-яка згадка про Бога. Нові перевидання українською, на жаль, були здійснені на основі російських редагованих творів, а не з оригінальних. Звісно, зміст казок інтерпретувався по-іншому. Так, у новому накладі книги Андерсена «Снігова королева» київського видавництва «Країна мрій» (за перекладом Віти Левицької) не передано любов автора до Бога, якою наповнений кожен твір, в оригіналі ж казки та в дореволюційних перекладах П. Г. Ганзен та А. В. Ганзен. У казці збережені слова давньої пісеньки «Квітнуть троянди, щоб знову зів'яти. Янголи линуть дітей привітати...» та образ старої бабусі, яка читала вголос уривок із Біблії: «Коли не станете, як діти, не ввійдете в Царство Небесне!»[5, с.63]. У новому ж перекладі маленька Герда, звернемо на це увагу, подолавши важкий шлях, щоб урятувати Кая від чар Снігової Королеви, пролила лише кілька сльозинок. Але у Андерсена Герда, підчас боротьби з охоронцями Королеви, читала молитву і їй допомагали Божі янголи: «...Герда почала читати «Отче наш». Було так холодно, що її подих відразу перетворювався на густий туман. Туман цей щодалі густішав і густішав; але ось у ньому стали з'являтися маленькі, світлі янголочки, які,

ступивши на землю, виростили та перетворювалися га великих янголів... Їх ставало дедалі більше, і коли Герда дочитала молитву, була вже в оточенні легіону янголів. Вони ранили страховиська списами, і снігові грудки розсипалися на тисячі сніжинок. Тепер Герда могла сміливо йти вперед; янголи погладили дівчинці руки та ноги і їй стало тепліше. Нарешті вона дісталась до покоїв Снігової Королеви» [6, с. 193]. У інших виданнях творів Андерсена янголи перетворювалися на маленьких чоловічків або зовсім зникали. Розчаклувати Кая допомогли не сльози чи поцілунок Герди, а вечірні молитви, які заспокоїли злі вітри, і читання псалмів Давида. Образом Герди автор показує найвищу любов, яка створена Богом і проявляється у людині лише через самопожертву. Щоб знайти брата і повернутися з ним додому головній героїні – маленькій дівчинці Герді довелося багато побачити, почути, відчути й пережити, постійно усвідомлюючи, що таке добро. І зробити це було доволі нелегко. Протистояння злу, подвижництво, жертвовність – найважливіні християнські мотиви творчості Г.Х.Андерсена, які знаходять різноманітні вияви у численних творах автора.

Казка «Русалонька» була також змінена, до неї не ввійшли розмисли про безсмертну душу людини. У перекладі Ганзенів бабуся розповідає Русалці: «Ми не володіємо безсмертною душею, і наше русалчине життя скінчається зі смертю тіла. А в людей є душа, яка існує вічно, вона живе й після того, як тіло перетворюється в тлін, і тоді летить у прозору вись, до яскравих зірок». «Ох, чому в мене немає безсмертної душі! – сумно сказала Русалонька. – Я б усі свої сотні років віддала за один день людського життя, щоб потім пізнати небесне блаженство» [4, с. 48]. Автор кілька разів звертає увагу читача на таїнство вінчання в церкві, церковні звони, лампадне масло, кадіння ладаном [4, с. 56], адже віра до Бога, церква і творчість були для нього невіддільними. У казці «Дикі лебеді» лише віра в Бога допомогла Елізі витримати всі труднощі, щоб врятувати життя братам [4, с.102, 106]. Головна героїня казки «Донька болотнього царя» змінюється після зустрічі зі

священиком, який розповів їй про Божу любов. Коли вона промовляє ім'я Ісуса Христа, злі чари покидають її. Часто в творах Андерсен нагадує, що воля Божа краще, а ніж бажання самих героїв. Іноді персонажі казкаря відвертаються від Бога, не розуміючи, чому Господь попустив їм випробування, але події твору розгортаються так, що герої починають розуміти його мудрий задум:

«Зараз я знаходжусь в домі Божому і тут ми врятовані» («Енн Лісбет» (1859);

«Вони летіли красиво і радісно, високо, дуже високо і там не було ні холоду, ні голоду... вони були з Богом» («Дівчина з сірниками» (1854);

«Воля Божа завжди краща» – слова матері, яка втратила дитину («Дитина в могилі» (1858);

«Бог робить все краще для нас» - промовила дівчина в якій помер наречений («Лід Богородиці» (1861);

«Бог наш завжди прийде мені на допомогу! – впевнено говорить герой твору «Товариш по подорожі».

У віршованих творах:

«Ти вся любов, а люди хай невірять

Як серце генія, ти є одна краса,

А там, де смертні бачать лиш повітря,

Там геній бачить небеса!» («Роза» (1830);

«Вона сказала лише Він,

В нещасті нам би допоміг,

В руках його спасіння.

Та допомога не прийшла,

Тоді чекю я сама

О півночі видіння...

... Дитя Господь тебе спасе

І радість ангел принесе,

Промовив дідусь тихо» («Дівчина біля церковної огорожі»);

«Люблю я вас поля, ліси, степи

Люблю я прапір Данеброга,

З ним бачив Бог вікторії дорогу,

Люблю я в Данії квіткові береги....» («Данія – моя Батьківщина» (1849) [7].

Дослідники творчості Андерсена вважають, що у автора взагалі немає нерелігійних творів, а деякі твори, зокрема, такі як: «Райський сад», «Сон», «Дещо», «Дзвін», «Квіти маленької Іди», із зрозумілих причин не пройшли цензуру в колишньому СРСР і зовсім не видавалися. Усіх героїв Андерсена поєднує любов до Бога. Майже всі вони моляться, читають псалми і стають переможцями в боротьбі зі злом завдяки Божій допомозі. Маленька Герда з міцною вірою і молитвою не побоялася вийти на бій зі Сніговою Королевою, Русалочка дуже хотіла не лише домогтися любові принца, але і отримати безсмертну душу, героїня «Диких лебедів» – Еліза чистосердечно молиться Богу навіть вночі. Бог вирішує долю героїв і вони йому повністю довіряють.

Отже, твори видатного данського казкаря представлені різними мовами у зарубіжному та вітчизняному літературознавстві, але переклади одних і тих же праць у різні епохи і у різних країнах значно відрізняються. У радянських перекладах, на жаль, відсутні будь-які згадки про Бога і духовну боротьбу людини. Такі переклади не можуть відобразити цілісну картину твору, а його зміст може інтерпретуватися по-іншому.

Анотація

У статті досліджуються твори Г.Х. Андерсена у зарубіжному та вітчизняному літературознавстві, аналізуються переклади різними мовами окремих казок та віршів автора, які були видані у різні епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерсен Ганс Християн. Сказки / Г.Х. Андерсен. – М. : Политиздат, 1989. – 295с.
2. Андерсен Г.Х. Казки/ Г.Х. Андерсен; переклад з данської О. Іваненко,, В. Грінчак., А. Слинко. – Донецьк : Донбас, 1992. – 190 с.

3. Андерсен Ганс Христиан. Казка мого життя. /Г.Х. Андерсен – Журнал «Ровесник», № 4 1991.
4. Андерсен Ганс Христиан. Сказки и истории /Г.Х. Андерсен. – М. : Поматур, 1992. – 352 с.
5. Андерсен Ганс Христиан. Снігова королева / Г.Х. Андерсен. – К. : Країна мрій, 2013. – 365с.
6. Брауде Л.Ю. Ганс Христиан Андерсен : книга для учащихся / Л Брауде/ – М. : Просвещение, 1987. – 143
7. Hans Christian Andersen. Oeuvres, textes traduits, présentés et annotés par Régis Boyer, Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1992, vol. I, p. 1077.
8. Fedora Wesseler, « H. C. Andersen, pionnier de la modernité », *Acta fabula*, vol. 9, n° 1, Janvier 2008, URL : <http://www.fabula.org/acta/document3840.php>, page consultée le 25 mai 2015.